

Рецензія на книгу: Борзенко О.І. Сентиментальна "провінція" (Нова українська література на етапі становлення). – Харків: ВЦ Харківського національного ун-ту імені В.Н. Каразіна, 2006. – 322 с.

Оновлення підходів до вивчення художніх явищ – нагальна потреба нашого літературознавства. Йдеться не лише про теоретико-аналітичні, але й історичні аспекти досліджень, бо, скажімо, існуючі традиційні погляди на те, як відбувалося становлення нової української літератури, значною мірою пережили себе.

У цьому сенсі запропонована О. Борзенком монографічна праця – важливий і багатообіцяючий крок у напрямку суттєвої модернізації оцінок та інтерпретацій фактів і явищ української літератури кінця XVIII – початку XIX століття, коли якраз і розпочався новий етап її розвитку.

Використовуючи елементи біографічного методу, О. Борзенко значно оновлює традиційний науковий інструментарій, охоплює широкий культурологічний матеріал, відшуковує не помічені раніше зв'язки й закономірності. Дослідник сміливо переглядає установлену десятиліттями концепцію "цілеспрямованого" творення нової української літератури представниками українського дворянства, які "усвідомили" значущість своєї місії в культурній історії рідного народу. Проте в реальності, аргументовано доводить автор монографії, ситуація була не такою однозначною. На численних прикладах О. Борзенко показує, що в умовах імперської Росії творчість перших представників нової української літератури суб'єктивно була швидше проявом місцевого ("провінційного") патріотизму, який у їхній свідомості не претендував на якусь принципову "відрубність" від так званої "загальноросійської", а насправді імперської культури.

У центрі уваги дослідника найбільш репрезентативні фігури тогочасного українського письменства – Іван Котляревський, Петро Гулак-Артемівський, Григорій Квітка. Безперечно, автор свідомо обирає саме ці персоналії, оскільки вони відбивають найхарактерніші особливості процесу становлення нової української літератури.

Так, розглядаючи постать І. Котляревського, О. Борзенко справедливо наголошує на здебільшого реактивному характері творчості письменника. "Енеїда", наприклад, попри те, що базувалася на певних традиціях української культури часів Гетьманщини, є своєрідною "відповіддю" на поему М. Осипова (мовляв, і ми можемо не гірше!), а "Наталка Полтавка" й "Москаль-чарівник" з'явилися внаслідок потреби задовольнити репертуарний голод Полтавської театральної трупи, якою опікувався І. Котляревський.

Як до аматорської ставився до власної творчості П. Гулак-Артемівський, який, переконливо, з посиланнями на численні джерела, доводить О. Борзенко, набагато більше уваги приділяв своїй службовій кар'єрі, ніж поетичним вправам. П. Гулак-Артемівський, можливо, найбільш яскравий приклад того, як українці "вписувалися" в імперську культуру, разом з тим підсвідомо зберігаючи і навіть плекаючи "провінційні", а по суті – українські партикулярні особливості.

Складнішою, і це добре аргументує у рецензованій монографії дослідник, була ситуація з Г. Квіткою, який, на відміну від попередників, значно серйозніше підходив до письменницької діяльності. Г. Квітка фактично професійно займався літературою, його твори жанрово різноманітні, а виступи на захист прав українського слова хоча й позначені регіональною слобожанською специфікою, тим не менш мали загальнонаціональне значення.

Наявний у праці О. Борзенка підхід до творчості названих письменників аж ніяк не принижує їхньої об'єктивно видатної ролі в історії української культури. Дослідник лише повертає увагу до складності й неоднозначності процесу формування нового українського письменства, дії в цьому процесі різноманітних силових полів. Важливо відзначити, що персонально-біографічний розгляд етапів становлення нової української літератури О. Борзенко поєднує із з'ясо-

вуванням особливостей тієї філософсько-естетичної парадигми, в руслі якої розгорталася творчість І. Котляревського, П. Гулака-Артемовського, Г. Квітки. Науковець цілком слушно вважає, що сентименталізм як художній напрям виявився найбільш адекватним тим завданням, які на той час постали перед українською літературою, а його принципи якнайкраще відповідали уявленням письменників про роль їхнього художнього слова у тодішньому суспільстві.

Професійний і кваліфікований аналіз літературного й історико-біографічного матеріалу дозволив авторів монографії дійти переконливих і науково значущих висновків про те, що становлення нової української літера-

тури проходило в умовах складної взаємодії національної (“провінційної”) й імперської культури, а сам процес характеризувався певною дисперсністю й внутрішньою суперечливістю. Багато що відбувалося поза волею й суб’єктивними бажаннями чи намірами окремих особистостей. Однак зрештою це був об’єктивно неминучий процес народження модерної літератури українського народу, остаточне ствердження якої сталося трохи пізніше завдяки творчості Т. Шевченка.

Монографія написана яскравою і прозорою мовою, що лише підвищує наукову цінність рецензованої праці, яка, безперечно, приверне увагу читачів – і фахівців, і просто поціновувачів української культури.